TERMINOLOGICAL ASPECTS OF THE ARTICLE IN THE DIDACTIC WORKS FROM THE ROMANIAN PRE-UNIVERSITY SYSTEM

Crinela Marc
PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Throughout history, the article was defined as a category of words that brought to attention a series of issues with regard to terminology, which is quite evident both in terms of scientific studies and didactic-oriented papers. The article faced different terminological approaches during the early stage of the 19th century and then, historians registered a more accentuated tendency towards stability towards the late stage of the same century and thereon. Textbooks are the best at reflecting this aspect, whereupon the need for terminological stability finds an accord with age-appropriate cognitive particularities of students in general. Thus, during the second half of the 19th century and up to the beginning of the second half of the 20th century, the article, as an element of speech, already established a series of specific forms that have become universally accepted. Defining the article requires a student-friendly metalanguage, a fact that implies a terminological stability.

Keywords: article, terminology, grammatical term, definition, textbook

Ca şi celelalte părţi de vorbire consacrate, articolul reprezintă o clasă de cuvinte ce cunoşte abordări terminologice diferite de-a lungul timpului, atât în studiile cu caracter ştiinţific, cât şi în manualele şcolare. În studiul de faţă ne propunem să analizăm o serie de particularităţi terminologice ale articolului, din manuale şcolare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi până în la începutul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XX-lea, perioadă în care acesta îşi impune deja forme specifice ce devin consacrate. Pentru a evidenţia aceste particularităţi, am luat în consideraţie definiţiile ce apar de-a lungul timpului, ce cuprind structurile terminologice adecvate descrierii. Corpusul cuprinde următoarele lucrări, care au fost aşezate în ordine cronologică:

- Dr. Ilarion Puşcariu, *Limba maternă în Institutele Pedagogice şi clasele poporale române*, Tipografia Archidiecesana Greco-Or., Sibiiu, 1875;
- I. Manliu, Curs practic şi gradat de Gramatică română, Partea etimologică pentru usul claselor secundare, Ediţiunea III-a, Tipografia „Carol Göbl", Bucuresci, 1889;
- H. Tiktin, *Gramatica romînă pentru învăţământul secundar. Teorie şi practică*, Partea I,

  Etimologia, Editura Librăriei Şcolelor Fraţii Şaraga, Iaşi, 1892;
- Ioan Nădejde, *Gramatica română pentru învețământul secundar*, Partea I, *Etimologiea*, Ediţia a II-a, Editura Librăriei Şcolelor Fraţii Şaraga, Iaşi, 1896;
- Dr. Calistrat Şotropa, *Manual de Limba română (Carte de Cetire şi Gramatică),* pentru clasa întâia a şcoalelor secundare de băieţi şi de fete, Editura „Astra", Cernăuţi, 1923;
- Gh. I. Chelaru, Scarlat Struţeanu, *Limba română, Lectură, compunere, gramatică* pentru clasa a II-a a Şcoalelor secundare de băieţi şi fete, Ediţia a III-a, Editura Ziarului Universul S.A., Bucureşti, 1935;
- Gh. Chelaru, Scarlat Struţeanu, *Limba română, Texte şi teoria literară, compunere şi gramatică* pentru clasa a IV-a a Şcoalelor secundare de băieţi şi fete, Ediţia a II-a, Editura Ziarului Universul S.A., Bucureşti, 1935;

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

- N. Cartojan, I.A.Rădulescu-Pogoneanu, *Carte de limba română pentru clasa I-a a Școalelor secundare* (licee, școale normale, seminarii), Editura „Scrisul Românesc", Craiova, 1935;
- George Marinescu, D. Bedeleanu, *Carte de Limba română pentru clasa a IV-a secundară*, gimnazii, școli normale și învățământ minoritar, Editura „Scrisul Românesc S.A.", Craiova, 1937;
- Simonescu, Calmanovici, *Limba română pentru clasa a III-a*, după 1936;
- I. Nisipeanu, *Limba română pentru clasa a IV-a*;
- *Limba română pentru clasa a IV-a secundară*;
- *Gramatica limbii române. Manual pentru clasele VIII-XI*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1952;
- *Gramatica limbii române. Fonetică și morfologie, Manual pentru clasele V-VI*, Editura de Stat didactică și Pedagogică, București, 1954;
- G. N. Dragomirescu, Ștefania Golopenția, *Gramatica limbii romîne, Manual pentru clasa a VI-a*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1957.

Articolul reprezintă în literatura de specialitate o clasă de cuvinte „având rolul de a arăta în ce măsură obiectul denumit prin substantivul respectiv este cunoscut vorbitorilor" (G.L.R., 1966: 97) și cunoaște, în primă fază, în manualele școlare următoarea clasificare: a) *după sens* (gradul în care ființa sau lucrul denumit de substantiv este cunoscut sau necunoscut vorbitorului): 1. *articol hotărât* și 2. *articol nehotărât*; b) *după poziția pe care o ocupă față de cuvântul pe care îl însoțește* (înainte sau după nume): 1. *articol enclitic* și 2. *articol proclitic*. De asemenea, alături de acestea mai apar *articolul adjectival (demonstrativ)* și *articolul posesiv (genitival)*, care sunt clasificate, de cele mai multe ori, ca *articole proclitice hotărâte* (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181); (Simonescu-Calmanovici, III: 206); (Nisipeanu, IV: 432); (L.R., IV: 199). Apariția *Gramaticii Academiei* din 1954 determină o poziție mai clară în receptarea articolului, acesta fiind „*un instrument gramatical care nu poate apărea singur, ci numai împreună cu alte cuvinte*" (G.L.R, 1954: 162), impunând următoarea clasificare: a) din punctul de vedere al funcțiunii: *articol hotărât, articol nehotărât, articol posesiv* și *articol adjectival* (G.L.R, 1954: 162); b) după locul lui față de substantiv sau de alt cuvânt pe care îl însoțește: *articol proclitic, articol enclitic*. (G.L.R, idem). Această clasificare devine emblematică și uzuală în manualele școlare până astăzi. Astfel, în (VI, 1957: 57), se precizează că există patru feluri de articol: *articol hotărât, nehotărât, adjectival* și *posesiv*.

Definirea articolului reprezintă o manieră de descriere a acestei clase de cuvinte, prin precizarea genului proxim și a diferențelor specifice. Astfel, prin definiție se impune o anumit metalimbaj, iar aceasta devine centru de referință și de raportare în receptarea terminologiei gramaticale adecvate.

Conform teoriei, „definiția este acea operație logică de determinare a însușirilor unui obiect, prin care între doi termeni, respectiv două expresii, se introduce un raport de identitate", (Logică, IX, 2000: 22), definiția având o structură tripartită: 1. *definitul* sau *definiendum*, adică ceea ce urmărim să definim; 2. *definitorul* sau *definiens*, adică definiția ca atare."; 3. *relația de definire* Logică, IX, 2000: 22).

În cele ce urmează, vom expune definițiile articolului, așa cum apar ele în manualele precizate în corpus, apoi vom analiza din perspectiva structurii definiției, cele trei elemente constitutive:

- ***Articlulu*** este o ***particica***, ce se pune la sfarsîtulu substantiveloru spre a ale determina mai de aprope. (L.M., 1875: 12)

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

- ***Articlul*** este o ***vorbă flexibilă***, care se pune ori înaintea, ori în urma substantivului și al adjectivului, spre a-l determina în raport cu alte vorbe. (Manliu, 1889: 21-22)
- ***Cuvintele*** cari arată dacă substantivele sau adjectivele sunt determinate (hotărâte) sau nedeterminate, cunoscute sau necunoscute, se numesc ***articole.*** (Șotropa, 1923: 165)
- ***Particula*** *sau* ***părticica de cuvânt*** care se pune înaintea sau în urma unui substantiv sau adjectiv spre a le hotărî mai bine înțelesul, se numește ***articol***. (Chelaru-Strușteanu, II, 1935: 224)
- ***Articol*** se numește ***particula*** care se adaugă unui substantiv sau adjectiv spre a le hotărî mai bine înțelesul. (Chelaru-Strușteanu, IV, 1935: 277)
- Alte ***cuvinte***, ca *cel* (mijlociu), *al, a* (moșului), împăratu-*l*, frate-*le*, craiu-*lui*, după moarte-*a* sa, *a lui* Verde Împărat, feciori-*i*, cărări-*le* ș.a. asemenea, stau pe lângă substantive ori adjective sau se contopesc cu ele, se lipesc de ele ca niște ***părticele***, spre a le determina precis, a le da oarecum o încheietură (o articulație). Astfel de ***cuvinte*** se chiamă ***articule*** **(**sau ***articole*****)** – de la cuvântul latinesc *articulus*, încheietură (a oaselor). (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:141).
- ***Părticelele*** ce se lipesc la sfârșitul substantivelor și adjectivelor, spre a le hotărî mai bine înțelesul, se numesc ***articole.*** (Andreescu ș.a., I, 1937: 136)
- ***Părticelele de vorbire***, puse pe lângă substantive, adjective, pronume și numerale, înaintea lor sau câteodată legate de ele, spre a le hotărî înțelesul mai bine, se numesc ***articole.*** (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 202)
- ***Articolul*** este ***părticica de cuvânt*** care se alătură unui substantiv, adjectiv sau unor numerale spre a le da un înțeles mai lămurit. (L.R., IV: 199)
- Acea ***părticică de cuvânt*** care se lipește sau se alătură pentru a lămuri mai bine substantivul (adjectivul, pronumele și numeralul), se numește ***articol.*** (Simonescu-Calmanovici, III: 205)
- ***Particulele*** care se alătură unui nume (substantiv, adjectiv sau numeral) spre a-i da un înțeles mai precis se numesc ***articole***. (VIII-XI, 1952: 32)
- ***Particula*** pusă înaintea sau în urma unui nume (substantiv, adjectiv, numeral, pronume) pentru a-i lămuri înțelesul se numește ***articol***. (V-VI, 1954: 55)
- ***Partea de vorbire flexibilă*** care se așază pe lângă un cuvânt pentru a-l determina și a-l ajuta să se decline se numește ***articol***. (VI, 1957: 57)

Plecând de la primul element al definiției, al definitului, adică al termenului gramatical, se poate observa că acesta are aproximativ aceeași formă, ***articlu***(L.M., 1875: 12); (Manliu, 1889: 21), ***articul*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 141), respectiv ***articol*** (Tiktin, 1892: 21); (Nădejde, 1896: 27); (Șotropa, 1923: 165); (Chelaru-Strușteanu, II, 1935: 224); (Chelaru-Strușteanu, IV, 1935: 277); (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 178); (Andreescu ș.a., I, 1937: 136); (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 202); (Simonescu-Calmanovici, III: 205) (L.R., IV: 199); (VIII-XI, 1952: 32); (V-VI, 1954: 55); (VI, 1957: 57). Chiar dacă nu este definit ca termen generic, articolul se impune cu această formă încă la sfârșitul secolului al XIX-lea, la Tiktin și se păstrează până astăzi (G.A., 1966: 97) (VIII, 1968: 152); (GLR, 2005: 73)(V, 2011: 144). Etimologia este explicată chiar de Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, „de la cuvântul latinesc *articulus*, încheietură (a oaselor)” (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:141). Comparând forma *articul*/*articol* cu cele existente în gramaticile premoderne, se poate observa că această denumire este veche, fiind prezentă la Tempea, Heliade, Loga (Tempea, 1797: 7 în Drișcu, 2013: 14), (Loga, 1822: 34 în Loga, 1973: 59), (D. I. Eliad, 1828: 32).

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

Analizând al doilea element al definiției, adică *definitorul* (definiția ca atare), se poate observa că părerile diferă și evoluează în identificarea *genului proxim*, articolul fiind receptat ca *părticică* sau *părticică de cuvânt* (L.M., 1875: 12), (Andreescu ș.a., I, 1937: 136), (Simonescu-Calmanovici, III: 205), (L.R., IV: 199), *părticică de vorbire* (Marinescu-Bedeleanu, IV, 1937: 202), *particulă* (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 277), (VIII-XI, 1952: 32), (V-VI, 1954: 55), *cuvânt* (Șotropa, 1923: 165), (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:141), *vorbă flexibilă* (Manliu, 1889: 21-22), *parte de vorbire flexibilă* (VI, 1957: 57). *Diferența specifică* (adică ceea ce individualizează articolul din sfera celorlalte clase de cuvinte sau părți de vorbire) se referă, de cele mai multe ori, la poziția sau locul pe care îl are acesta în raport cu partea de vorbire determinată. (L.M., 1875: 12), (Manliu, 1889: 21-22), (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 224), (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:141), (Andreescu ș.a., I, 1937: 136), (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 202). Există și definiții în care diferența specifică face apel la funcția majoră a articolului „de a lămuri înțelesul unui substantiv" sau al altei părți de vorbire determinate (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 224), (Andreescu ș.a., I, 1937: 136) (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 202), (L.R., IV: 199), (Simonescu-Calmanovici, III: 205), (VIII-XI, 1952: 32), (V-VI, 1954: 55).

Relația de definire, adică cel de-al treilea element al definiției, se realizează în cazul articolului, prin verbele *a fi*, *a arăta,a se numi*.

Articolul hotărât

- După modul cum ***articlul*** hotăresce înțelesul vorbelor – ***articol hotărîtor***. (Manliu, 1889: 23)
- ***Articolul hotărît*** arată un obiect cunoscut. (Tiktin, I, 1892: 39)
- ***Articolul hotărît*** se pune lângă substantive pentru a areta că sunt luate într-un *înțeles hotărît*. (Nădejde, 1896: 27)
- ***Articolele hotărîte*** se numesc acelea care arată ființa sau lucrul numit prin substantiv ca fiind *cunoscut*. (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 225)
- ***Hotărîte*** se numesc ***articolele*** care arată ca fiind *cunoscute* ființele și lucrurile numite prin substantive. (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 279)
- Prin acest ***articol*** (*-l, -le, -a*) se arată *în mod hotărît* despre cine e vorba; de aceea acest articol care arată în mod hotărît persoana sau lucrul de care e vorba și care în limba noastră se lipește în urma substantivului (și a adjectivului), formând una cu el, se chiamă ***articol hotărît*** *sau* ***propriu.*** (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:179)
- ***Părticica de cuvânt***, *sau****cuvântul*** care se alipește la urma substantivului ca să-i hotărască mai bine înțelesul, se numește ***articol hotărît***. (Andreescu ș.a., I, 1937: 165)
- ***Articolul definit*** *sau* ***hotărît*** este *articolul* care arată ființa sau lucrul ca fiind cunoscute. (Simonescu-Calmanovici, III: 205)
- ***Articolul hotărît enclitic*** se alipește la urma substantivului sau adjectivului, dîndu-i un înțeles mai precis, arătînd că e vorba de un lucru sau de o ființă cunoscută. (L.R., IV: 199)
- ***Particula*** care se alipește la sfârșitul numelui și-i determină precis înțelesul se numește ***articol hotărît***. (VIII-XI, 1952: 32)
- ***Particula*** care se adaugă la sfârșitul unui substantiv, adjectiv, numeral, și-i determină precis înțelesul, se numește ***articol hotărît***. (V-VI, 1954: 58)
- ***Articolul hotărît*** întregește înțelesul unui substantiv ce numește o ființă, un lucru etc., cunoscute mai dinainte. El se alipește la sfârșitul cuvîntului, formînd una cu acesta. (VI, 1957: 59)

Articolul hotărât, ca termen gramatical, cunoaște aceeași formă în manualele enumerate în corpus, cu unele excepții: *articol hotărâtor* (Manliu, 1889: 23),*articol hotărît*

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

sau *propriu***.** (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:179)*articolul definit* sau *hotărît* (Simonescu-Calmanovici, III: 205). Lucrul acesta atestă faptul că termenul s-a impus ca stabil încă din secolul al XIX-lea.

În definirea articolului hotărât, precizarea genului proxim uneori lipseşte, accentul căzând pe precizarea diferenței specifice (Manliu, 1889: 23), (Tiktin, I, 1892: 39), (Nădejde, 1896: 27), (L.R., IV: 199), (VI, 1957: 59). În alte cazuri, genul proxim al articolului hotărât se referă, fie la sfera imediată lui, articolul hotărât fiind un hiponim al articolului (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 225), (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 279), (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:179), (Simonescu-Calmanovici, III: 205), fie la un aspect mai general, formal (Andreescu ș.a., I, 1937: 165), (VIII-XI, 1952: 32), (V-VI, 1954: 58).

Relația de definire lipsește din anumite definiții ale articolului hotărât (Manliu, 1889: 23), alteori se realizează prin verbele uzuale *a fi, a se numi, a arăta*.

Articolul nehotărât

- După modul cum ***articlul*** nu hotăreşte înțelesul vorbelor – ***articol nehotărîtor***. (Manliu, 1889: 23)
- [...] cel ***nehotărît*** arată un obiect necunoscut. (Tiktin, I, 1892: 39)
- Numeralul *un, o* și pronumele *nisce* se întrebuințază ca ***articol*** (***nehotărît*** n.n.), însе pentru a areta că nu se iea cuvântul într-un înțeles hotărât. (Nădejde, 1896: 42)
- ***Articolele nehotărîte*** se numesc acelea care arată ființa sau lucrul numit prin substantiv ca fiind *necunoscut*. (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 225)
- Ele (***articolele*** n.n.) sunt ***nehotărîte*** atunci când se pun înaintea unui substantiv *fără să-i hotărască bine înțelesul*. Articol nehotărît este *un, o*. (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 278)
- ***Nehotărîte*** se numesc acele (***articolele*** n.n.) care arată ființa sau lucrul numit prin substantive ca *necunoscut*. (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 279)
- ***Articolul*** acesta (*un, o*), dă o *încheietură* substantivului, dar *în mod nehotărît*. De aceea articolul acesta *un, o*, pe care limba noastră îl are înaintea substantivelor, se cheamă ***articolul nehotărîtsau impropriu.*** (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 178).
- *Părticelele de cuvânt* cari se pun înaintea substantivelor, fără a le da un înțeles hotărît se numesc ***articole nehotărîte***. (Andreescu ș.a., I, 1937: 165)
- ***Articolul nehotărît*** *sau* ***nedefinit*** este acel *articol* care arată ființa sau lucrul ca necunoscute. (Simonescu-Calmanovici, III: 205)
- ***Articolul nehotărît*** se pune înaintea substantivelor spre a le da un înțeles nehotărît. (L.R., IV: 200)
- ***Cuvintele****un* și *o*, când stau înaintea substantivelor fără a le preciza înțelesul, se numesc ***articole nehotărâte***. (VIII-XI, 1952: 34)
- ***Articolul*** care lămurește în chip nehotărât înțelesul unui nume (substantiv, adjectiv, numeral) se numește ***articol nehotărît***. (V-VI, 1954: 56)
- ***Articolul nehotărît*** întregește înțelesul unui subsatntiv care denumește o ființă, un lucru etc. necunoscute mai înainte. (VI, 1957: 57)

Ca și articolul hotărât, articolul nehotărât are aceeași formă de-a lungul timpului, cu mici excepții: *articol nehotărâtor* (Manliu, 1889: 23)*articolul nehotărît* sau *impropriu* (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 178), a*rticolul nehotărît* sau *nedefinit* (Simonescu-Calmanovici, III: 205).

Și în cazul articolului nehotărât, există situații când definiția nu precizează genul proxim, ci doar diferența specifică (Manliu, 1889: 23), (Tiktin, I, 1892: 39), (L.R., IV: 200), (VI, 1957: 57). De asemenea, genul proxim al articolului nehotărât se referă, fie la

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

extensiunea lui, articolul hotărât fiind un hiponim al articolului (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225), (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 279), (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 178), (Simonescu-Calmanovici, III: 205), fie la un aspect formal (Andreescu ș.a., I, 1937: 165), (VIII-XI, 1952: 34), (V-VI, 1954: 56).

Relația de definire se realizează, ca de obicei, prin verbele *a fi, a arăta, a se numi*.

Articol posesiv (genitival)

- ***Articole posesive***, care sunt urmate de un substantiv care arată un posesor și în același timp articulează substantivul care arată posesiunea. (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225)
- ***Articolele posesive*** sunt: *al, a, ai, ale*. Ele se pun înaintea unui substantiv și e despărțit de acest substantiv prin genetivul pronumelui relativ care la cazul genetiv *al (a, ai, ale)* cărui (cărei, căror). (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278)
- *Al, a* se întrebuințează înaintea pronumelui posesiv (*al* meu, *a* mea), sau înaintea genitivului (*ale* mâncării); de aceea se chiamă ***articol pronominal*** sau ***genitival***. (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 182)
- ***Articolul posesiv*** sau ***genitival*** se pune înaintea unor substantive în genitiv, a unor posesive, spre a arăta ființele sau lucrurile stăpânite. (L.R., IV: 201)
- ***Particula*** care stă înaintea unui substantiv în cazul genetiv sau înaintea unui pronume posesiv sau a unui numeral se numește ***articol posesiv*** *sau* ***genetival***. (V-VI, 1954: 60)
- ***Articolul***care stă înaintea pronumelui posesiv, a substantivelor în cazul genitiv sau a numeralelor ordinale, arătînd de cele mai multe ori ideea de posesie, se numește ***articol posesiv*** *sau* ***genitival***. (VI, 1957: 64).

Articolul posesiv, spre deosebire de articolul hotărât și nehotărât, nu apare definit în toate manualele. El apare, de obicei, cu forma de *articol posesiv* (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225), (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278), însă și cu forma dublată *articol pronominal*sau*genitival* (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:182) sau*articol posesiv* sau *genetival*, formă care devine stabilă (L.R., IV: 201), (V-VI, 1954: 60). Interesant este faptul că, deși în Gramatica Academiei din 1954, articolul posesiv nu apare cu forma dublată (G.L.R., 1954: 166-167), totuși manualul are o mai mare libertate în impunerea uzului formei dublate: *articol posesiv* sau *genitival*. (V-VI, 1954: 60).

Ca și în cazul celorlalte două articole precizate anterior (hotărât și nehotărât), în definirea articolului posesiv sunt situații când genul proxim lipsește, accentul căzând pe indicarea diferențelor specifice (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225), (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278), (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 182), (L.R., IV: 201). *Diferența specifică* (adică ceea ce individualizează articolul posesiv în sfera celorlalte articole) se referă, fie la poziția pe care îl are acesta în raport cu partea de vorbire determinată, de regulă, un substantiv sau un pronume în genitiv (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278), (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 182), (L.R., IV: 201), (V-VI, 1954: 60), fie la exprimarea ideii de posesie (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225), (VI, 1957: 64). În situația în care apare, genul proxim face apel fie la extensiunea articolului posesiv, aceea de *articol*, fie la un aspect formal (*particulă*).

Articol demonstrativ (adjectival)

- ***Articolul adjectival*** se numesce ast-feliu pentru că se pune mai mult înnaintea adjectivelor, deși mai de mult se obicinuia și cu substantivele și chiar până a-ḑĭ se păstrează în unele dialecte aprope cu înțelesul de articol. (Nădejde, 1896: 41)

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

- ***Articole adjectivale***, care se pun *înaintea adjectivelor*. (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 225)
- ***Articolele*** sunt ***adjectivale*** atunci când se pun *înaintea unui adjectiv*. Articolele adjectivale sunt: *cel, cea, cei, cele*. (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 277-278)
- *Cel, cea* se întrebuințează înaintea adjectivelor (rar înaintea substantivelor); de aceea se chiamă ***articol adjectival***. (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:181)
- ***Articolul adjectival*** se pune înaintea unui adjectiv când e singur sau când însoțește un substantiv. [...] Se mai pune înaintea numeralelor cardinale și ordinale. [...] Se pune înaintea unui atribut prepoziționa1. (L.R., IV: 201)
- ***Articolul*** care stă pe lângă adjective lămurindu-le înțelesul se numește ***articol adjectival***. (V-VI, 1954: 61)
- ***Articolul adjectival*** însoțește de cele mai multe ori un adjectiv, întregindu-l în cursul declinării: copilul *cel* mare etc. (VI, 1957: 61)

Ca termen gramatical, *articolul adjectival* nu apare definit în toate manualele menționate în corpus, el apărând cu aceeași formă, simplă, (VI, 1963: 158) până la apariția ediției a II-a, revizuite, a *Gramaticii Academiei* (G.L.R., 1966, I: 107), când apare cu forma dublă, *articol demonstrativ (adjectival)* (VI, 1968: 128).

În definiție, *genul proxim* al articolului adjectival lipsește în manualele care sunt editate până la apariția Gramaticii academice din 1954, existând în cele care apar după această dată (V-VI, 1954: 61) (VI, 1957: 61). *Diferența specifică* (adică ceea ce individualizează *articolul adjectival* în sfera celorlalte articole) se referă la poziția pe care îl are acesta în raport cu partea de vorbire pe care o însoțește, de regulă, un adjectiv (de unde i-a venit și denumirea).

Relația de definire este realizată prin verbele *a fi, a se numi.*

Articol enclitic

- ***Articlii scurtați***sau ***propriisunt***: *l, le, a*. Se numesc propriĭ, pentru-că numai aceștia sunt adevărații articliĭ. Eĭ n-au în sine nicĭ o însemnare, decât numaĭ în unire cu substantivul sau sau adjectivul, pe care îl determină și cu care formează o singură vorbă. Aceștĭ articliĭ se pot considera ca niște sufixe ale substantivelor. (Manliu, 1889: 22)
- [...] ***forma enclitică***, adică aninată la sfârșitul numelui [...] (Tiktin, I, 1892: 39)
- ***Articole enclitice***, care se pun *în urma* substantivelor și adjectivelor formând împreună cu ele o singură vorbă. (Chelaru-Struțeanu, II, 1935: 225)
- ***Articole postpozitive*** se numesc acelea care se pun *în urma* substantivelor și adjectivelor. (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 278)
- ***Articolele postpozitive enclitice*** sunt acelea care formează împreună cu substantivele și adjectivele *o singură vorbă*. Articolele enclitice sunt: *-l, -le și -a*. (Chelaru-Struțeanu, IV, 1935: 279)
- E articolul hotărît care se pune la urma substantivelor, formând un singur corp cu ele: capr*a*, iedu*l*, părete*le*; tot așa și la adjective, pronume, numerale: frumoas*a* poveste, mare*le* om, unu*l*, care*le*. De aceea acest fel ade articol se chiamă ***articol postpozitiv*** *sau* ***enclitic***. (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181)
- ***Articolele*** puse la sfârșitul cuvintelor se numesc ***postpozitive*** sau ***enclitice***. (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 203)
- ***Articolul enclitic*** este un articol hotărît sau definit, pentrucă el determină în mod precis ființa sau lucrul despre care este vorba. (Simonescu-Calmanovici, III: 205)
- ***Articolul enclitic*** se alipește la sfârșitul substantivelor sau adjectivelor. (L.R., IV: 199)
- [...] articole enclitice, care se lipesc la sfârșitul numelor. (VIII-XI, 1952: 38)

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

- [...] ***articolul enclitic***, adică alipit la sfârșitul cuvântului. (VI, 1957: 57)

Articolul enclitic este definit ca termen, având formele *articlu scurtat* sau *propriŭ* (Manliu, 1889: 22)*articol postpozitiv*sau*enclitic* (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181), (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 203) *formă enclitică* (Tiktin, I, 1892: 39), *articol enclitic* (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225), (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278, 279), (Simonescu-Calmanovici, III: 205), (Nisipeanu, IV: 432; (L.R., IV: 199), (VI, 1957: 57).

Analizând al doilea element al definiției, adică *definitorul*, se poate observa că părerile diferă în identificarea *genului proxim*, articolul enclitic fiind receptat ca *articol*, în general, (Manliu, 1889: 22), (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278-279) sau ca *articol hotărât* (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181), (Simonescu-Calmanovici, III: 205). Există și cazuri în care genul proxim lipsește, făcându-se referiri doar la aspecte ce țin de diferența specifică, care subliniază caracteristica dominantă a acestui articol, de așezare a sa la sfârșitul cuvântului, cu care face corp comun, definindu-l în raport cu celelalte tipuri de articole (Tiktin, I, 1892: 39) (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225), (L.R., IV: 199), (VI, 1957: 57).

Articol proclitic

- ***Articlii întregi*** sau ***improprii*** sunt: *cel, cea, al, a, ceĭ, cele, aĭ, ale*. Aceștia se numesc impropriĭ, pentru-că au înțeles al lor și nu se alipesc la vorba, pe lângă care se pun. (Manliu, 1889: 22, 23)
- ***Articole prepozitive*** se numesc acelea care se pun *înaintea* substantivelor sau adjectivelor. (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 277)
- Celelalte două feluri de articole hotărîte: *cel, cea, cei, cele*; *al, a, ai, ale*, se pun înaintea cuvintelor pe care le determină: *cel* mijlociu, *ale* mâncării. De aceea acest fel de articol se chiamă ***articol prepozitiv*** *sau* ***proclitic***. (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181)
- ***Articolul*** pus înaintea cuvintelor se numește ***prepozitiv*** sau ***proclitic***. (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 206)
- ***Articolul proclitic*** se așază înaintea substantivelor. (L.R., IV: 199)
- [...] ***articole proclitice***, care se așează înaintea numelor (substantivelor, adjectivelor, pronumelor, numeralelor). (VIII-XI, 1952: 38)
- [...] ***articolul proclitic***, adică așezat înaintea cuvântului pe care îl însoțește. (VI, 1957: 57)

Articolul proclitic cunoaște o evoluție ca termen, trecând de la forma *articlii întregi* sau *improprii*(Manliu, 1889: 22, 23)la*articol prepozitiv* (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 277), *articol prepozitiv sau proclitic*(Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181), (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 206),*articol proclitic*(VIII-XI, 1952: 38), (VI, 1957: 57).

În definirea articolului proclitic, genul proxim se referă doar la clasa articolului, iar diferența specifică precizează aspectul care îl individualizează, și anume, de poziție a sa înaintea cuvântului pe care îl însoțește.

Din analiza efectuată, se pot desprinde câteva aspecte terminologice ale articolului.

Potrivit criteriului frecvenței, articolul se regăsește ca termen gramatical în toate manualele enumerate în corpus.

Din punct de vedere structural, termenii care denumesc clasa articolului, se împart în:

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

- *termeni sintetici (monolexematici)* (de obicei, intră termeni care definesc *clase de cuvinte*, iar ca părți de vorbire sunt substantive): articolul; (acest termen se regăsește în toate manualele menționate);

- *termeni bilexematici* (intră termeni în care primul desemnează clasa de cuvinte, iar următorul desemnează subclase de cuvinte; acești termeni au funcție clasificatoare, ierarhizează noțiunile desemnate, în cazul nostru, primul fiind un substantiv ce desemnează clasa de cuvinte, deci este un hiperonim, iar al doilea termen, fiind un adjectiv, ce desemnează subclasa de cuvinte, deci este un hiponim: *articol hotărât, articol nehotărât, articol enclitic, articol proclitic, articol posesiv, articol adjectival*.

Din punct de vedere semantic, în cadrul terminologiei articolului se regăsesc următoarele relații semantice: sinonimia, antonimia, hiperonimia și hiponimia.

Sinonimia este relevantă când aceeași noțiune este desemnată prin mai multe cuvinte: *articol enclitic* - ***articlu scurtat sau propriŭ*** (Manliu, 1889: 22), ***articol postpozitiv sau enclitic*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181); articol proclitic - ***articlu întreg sau impropriŭ*** (Manliu, 1889: 22), ***articol prepozitiv*** (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 277),(Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181), (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 206); articol posesiv - ***articlu impropriŭ*** (Manliu, 1889: 23), ***articol pronominal sau genitival*** (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 182), ***articol posesiv*** *sau* ***genitival*** (Chelaru-Strușeanu, II, 1935: 225); (Chelaru-Strușeanu, IV, 1935: 278); (Nisipeanu, IV: 432); (L.R., IV: 201); (VI, 1957: 64)

Antonimia se remarcă în următoarele situații: ***articol hotărât*** vs. ***articol nehotărât***; ***articol hotărâtor*** vs. ***articol nehotărâtor***; ***articol enclitic*** vs. ***articol proclitic***; ***articlu scurtat*** sau ***propriŭ*** (Manliu, 1889: 22) vs. ***articlu întreg*** sau ***impropriŭ*** (Manliu, 1889: 22); ***articol postpozitiv*** sau ***enclitic*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181) vs. ***articol prepozitiv*** sau ***proclitic*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181) (Marinescu-Bedeleanu, IV, 1937: 203, 206).

Hiperonimia apare frecvent în cadrul termenilor din manualele școlare, în cazul articolului, desemnând clasa de cuvinte; astfel termenul *articol* este hiperonim pentru *articol hotărât, articol nehotărât, articol posesiv, articol adjectival, articol enclitic, articol proclitic*. Există și situații când *articolul hotărât* devine hiperonim pentru *articolul enclitic* (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935: 181), (Simonescu-Calmanovici, III: 205)

Hiponimia este relația semantică inversă, opusă hiperonimiei, care desemnează subclase de cuvinte; astfel, articolul hotărât, nehotărât, posesiv, adjectival sunt hiponime al termenului articol.

Plecând de la aspectul formal, se pot constata următoarele:

- există termeni care au aceeați formă pe toată perioada studiată: *articol, articol hotărât, articol nehotărât, articol enclitic, articol proclitic*;

- există termeni care apar cu formă dublă: ***articlu scurtat sau propriŭ*** (Manliu, 1889: 22), ***articlu întreg sau impropriŭ*** (Manliu, 1889: 22), ***articol postpozitiv sau enclitic*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181, ***articol prepozitiv*** sau ***proclitic*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181) (Marinescu- Bedeleanu, IV, 1937: 203, 206), ***articol pronominal sau genitival*** (Cartojan; Rădulescu-Pogoneanu, I, 1935:182), ***articol posesiv*** *sau* ***genitival*** (L.R., IV: 201); (VI, 1957: 64). De remarcat este faptul că, în cele mai multe situații, una din forme dispare, iar alta se impune în uz: ***articol prepozitiv*** sau ***proclitic*** devine articol proclitic; ***articol postpozitiv sau enclitic*** devine articol enclitic. Există și situații când se păstrează ambele forme: ***articol posesiv*** *sau* ***genitival***;

- există termeni care își modifică forma, dar nu și sensul: ***articlu*** (L.M., 1875: 12); (Manliu, 1889: 21) ***articul (sau articol)*** (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 141); ***articlu scurtat sau propriŭ*** (Manliu, 1889: 22) (devine articol enclitic); ***articlu întreg sau impropriŭ*** (Manliu, 1889: 22) (devine articol proclitic).

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)

Din punct de vedere al mobilității, există:

- termeni care cunosc o mobilitate a **formei**, sensul fiind același (după cum am arătat mai sus);

- termeni care cunosc o mobilitate a **structurii**, constând în diminuarea cantitativă a elementelor componente ale termenului; în cazul de față, termenii dubli devin termeni monomembri: ***articol postpozitiv sau enclitic*** devine ***articol enclitic.***

- termeni care cunosc o mobilitate a **sensului:***articol hotărât* cel, cea, cei, cele; al, a, ai, ale (Cartojan-Rădulescu Pogoneanu, I, 1935: 181) devin, în parte, *articol adjectival* și *articol posesiv*.

În concluzie, terminologia articolului presupune o serie de perspective interpretative, de analiză, care denotă că această clasă de cuvinte are abordări variate în manualele menționate. Tendința de modernizare, evoluție și stabilitate a limbii este evidentă de-a lungul perioadei studiate (a doua jumătate a secolului al XIX-lea până la începutul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea) și în lucrările cu caracter didactic, nu numai în cele cu caracter științific.

BIBLIOGRAPHY

Bidu-Vrănceanu, Angela ș. a. (2001) – *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București.

Bidu-Vrănceanu (2010) – Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București.

Bidu-Vrănceanu, II (2010) – Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, vol. II, Editura Universității din București.

Boroianu, C. ș.a. în VI (1963) – *Limba română, Manual pentru clasa a VI-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Boroianu, C. ș.a. în VI (1968) – *Limba română, Manual pentru clasa a VI-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Drișcu (2013) – Andreea Drișcu, *Gramatica românească a lui Radu Tempea*. Ediție critică și studiu lingvistico-filologic, Transcrierea textului și facsimile, (Teza de doctorat), Iași.

Eliad (1828) – *Gramatică românească*, ediție îngrijită de Viorica Florea, București, 1980.

GLR (1954) – *Gramatica limbii romîne*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Romîne.

GLR (1966) – *Gramatica limbii române*, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Guțu-Romalo (1995) – Valeria Guțu-Romalo, *Limba română contemporană în perspectiva evoluției limbii române,* în LR, XLIV, nr. 9-12/1995.

Loga (1973) – Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, Editura Facla, Timișoara.

Logică (2000) – Doina Olga Ștefănescu, *Logică și argumentare*: manual pentru clasa a IX-a, Ediția a II-a, Editura Humanitas Educațional, București.

Sindie (2015) – Adriana Sindie, *Evoluția terminologiei gramaticale* (Teza de doctorat), Craiova.

BDD-V4863 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:01:03 UTC)